

Оригинални роман - река

Ђурђина Топораш Драгић

Оригинални роман-река

(Милорад Грујић *ГРАНИЦЕ*, роман, Академска књига, Нови Сад, 2016)

Блистава идејна подлога романа, оригинална, иако другачије понављана у разним облицима од античких митова до данас. Наслов који читаоца нашег поднебља одмах поведе до несрећних догађаја у земљи коју смо изгубили, на цепања, рушења и стварања граница-зидова између истог народа. На то упућују и први редови романа: *"Пао сам ниско ових година, а живот прошао. Можда је све почело деведесетих са ратовима између државица бивше Југославије..."*

Иако историјске околности неумитно одређују човека, оне нису једине. До осамдесетих година 19. века породични односи, кроз целу историју пресудни за формирање личности, почињу да се хладе и разлажу да бисмо крајем 20. века стигли до подигнутих граница и бедема између оних који су природним законима одређени на блискост. Тако већ на следећој страни првог поглавља сазнајемо да се ту ради о нечему личном и болном, о удаљавању оца и сина које се неприметно увукло између њих, о празнини и изгубљеној радости налажења и препознавања јединства са собом и светом у узајамној љубави. Сусрети њихови су као случајни, у пролазу. Живе у истом граду, а ретко се виђају. Син-писац, „*понекад напише писмо*“ оцу, неке своје 'књижевне забелешке' и то је све. Мало зна о њему, оно што зна и читалачка публика из *званичне биографије* о писцу. Однос који је до друге половине 19. века подразумевао саможртвовање, пре свега оца у име сина, сада постаје лишен сваке интимности и, што године више пролазиле, то бледи и сам појам интимне комуникације.

Отуђивање родитеља и деце, сугерисано на самом почетку романа, води до осиромашења личности, будући да је човеку немогуће волети онога кога не познаје, ко стоји иза закључаних врата своје „*званичне биографије*“. Јунак овог романа не даје одмах одговор, али признаје да га је „*тиштало то осећање да о том човеку (свом оцу) не зна ништа*“. Очигледно да и њега, оца, 'тишти' та отуђеност, јер већ у првом поглављу пита сина: „*зашто увек ћутимо, зашто не разговарамо?*“ Син хладнокрвно одговара питањем – „*О чему да причамо?!*“ и не зна шта да му каже. Исте ноћи, међутим, он сања како га, по сопственој жељи „*живог сахрањују*“.

Јасно је да његов сан долази из подсвесне жеље за самокажњавањем што је, као Јозеф К, дозволио себи толику отуђеност, што јој није давао отпора. И, као Кафкин јунак који на крају *Процеса*, из истог осећања кривице, добровољно подмеће главу целатима, тако и јунак *Граница* „кажњава“ себе. Истина, само у сну.

Ово преношење осећања кривице са плана свесног на подсвесно, на сан о кажњавању смрћу, да би затим и она била кукавички и са самоподсмехом негирана изненадном, човеку својственом жељом за животом: „*јер ми је одједном било жао себе*“.

За мање од једног века, са растућом отуђеношћу и слабљењем личности, слаби и осећање *одговорности*: Кафкин јунак не само да жели да „*умре од стида*“, већ то чини свесно, помажући целатима да што пре обаве посао, искупљујући тако свој грех пред собом и светом. Јунак „*Граница*“ пребацује проблем кривице у сан који га не обавезује на хероизам Кафкиног јунака и своју тајну задржава иза закључаних врата подсвесног. Његов стид није већи од самосажалења. Жеља за животом побеђује, макар он био и недодивљен, полуживот получовека. У хаотичном свету нашег века за који сваки поједанац има свој удео одговорности, *савест и свест* о животу су раздвојене, не пеку и не муче, само издалека зову, као Ехо Нарциса (коју не жели да чује) „*...гробљански радници треба да затрпају гроб, али чека се да ја бацам прву шаку земље. А ја никако то да учиним, јер ми је одједном дошло жао себе*“.

Ова епизода једна је у низу указивања на општељудску *нелагодност* нашег доба која потиче од запретаног осећања *кривице* што смо се одрекли оног бољег и вишег у себи. Кривица нам не дозвољава да живимо свој пуни живот, да осећамо припадност целини, љубав, одговорност, милосрђе и пре свега ону јединствену везу између родитеља и деце, оца и сина, која је почела да пуца негде у другој половини 19. века са устоличењем нових друштвених односа... до Првог светског рата.

Има ли излаза, може ли се решити ова једначина нелагодности, повезати прекинуте везе и (по формулацији Б. Ћопића уочи самоубиства) од овог „*дивног и страшног живота*“ направити дом у ком ће човек човеку бити брат, а не вук?

Са одлуком да прекинуту нит нађе, син почиње да посећује оца. Прва сеанса завршава у ћутању, друга исто тако, да би отац на крају предложио да ће он „мени причати штогод хоће, а ја њему читати шта сам написао. И не морамо да разговарамо.“

Необавезујући предлог, без граница, рекло би се, из ког произилази инвентивна структура романа и посебна композиција: дијалог између оца и сина биће изведен у наизменичним казивањима-монологима, у токовима свести без изреченог одзива онога који слуша. Чудан спој монолошког дијалога у ком првобитна намера - дијалог и разумевање - потиरे саму себе у монологу. Свесна намера зближавања показује се као неостварена или делимично остварена, остављена времену и размишљању у самоћи.

Пратећи очеву животну авантуру пролазимо кроз Други светски рат, упознајемо многе аутентичне хероје, кукавице, издајнике, манипулаторе, насилнике и жртве, улазимо у добро нам познату социјалистичку стварност у којој он, отац Милан, има повлашћени положај *кадра* са трособним станом. У његовом казивању је хроника готово читавог 20. века, и мало више. Његова лична историја, међутим, мало је осветљена, и увек у другом плану. Остали су непоменути разлози који су раздвајали оца и сина, а камоли изложени и опроштени: ни једне успомене оца на малолетног сина, ни једне синовљеве евокације родитељске љубави. Из та два паралелна тока више сазнајемо о историји земље, о судбинама мање познатих историјских личности (Шпилер, Иван Милутиновић, Црни Рада, итд) него о оним драматичним тренуцима главног јунака-приповедача у којима се чвор судбине расплиће зависно од његовог карактера. Повучена граница остаје непревазиђена чак и у последњим тренуцима очевог живота: његов одлазак на онај свет је без извињења и благослова, без синовљевог опроштајног загрљаја. Два аутсајдера између очуваних *граница*.

Теку те две приче и носе собом људе и догађаје, као Дунав без ушћа: са последњом страницом отац и син се растају заувек. Отац умире док син чита једну његову драму. Можда ће у тим драмама наћи неку личност у коју је отац пројектовао своје дилеме, надања и страдања, све оно за шта је оцу недостајало снаге да му каже...

Ту, међутим, није крај романа; река живота тече даље, све се мења и што се више мења то је све више - исто. Као и све остало, крај је можда само илузија, као што је крај романа само привид: окренемо ли још један лист - све и даље тече, само у другом времену и са другим именима. Панта реи.

Пера просјак - трећи јунак монолошког приповедања, најзанимљивија је личност романа. Писац, син-Миле, среће га на улици сасвим случајно и, привучен нечим што ни сам не разуме, енергично му саопшти да ће он бити јунак његовог романа: радиће све оно што му он, неискусни младић вреле памети, каже, а Пера, искусан и мудар, на то пристаје више из радозналости и недостатка циљева, него из материјалног интереса.

По младићевој замисли, Перина улога је двојака. Поред тога што ће он бити огледало у ком ће младић-писац посматрати себе, са њим ће на сцену ући и један друштвени слој запостављених и презрених, како од грађана, тако и од друштвених институција у социјалистичком систему, створеним да о њима брину. Младић-идеалиста и сањар о социјалној правди, са Пером обија прагове многих социјалних установа: од Социјалног савеза одакле их шаљу у Синдикат (тамо се управо спрема зимница, те не могу бринути о неком Пери просјаку), до Општине где их шаљу они из Социјалног, до СИЗ-а... У свим тим установама за службу народу, сиромашни Пера са двоје деце и болесним оцем остаје непримећен и без указане помоћи. На крају те социјалистичке одисеје, наилазе на Соњу, успутну Милетову љубав, која судбину Перину и његове деце

прима са хришћанским милосрђем: спремна је да усвоји једну, а можда и обе Перине девојчице, иако и она сама није далеко од сиромаштва.

Али и ту постоје границе.

Пера је „луцидан, паметан, поштен, вредан, искрен, жилав и окретан“ (стр. 156...) улази у причу без отпора, мало и тихо говори, изненадно нестаје и поново се појављује, без објашњења и без питања аутора у настанку. Његово нестајање доводи будућег писца до открића праве истине о Перином положају у друштву што младог човека доводи до револта и спонтане жеље да помогне.

Не питајући родитеље, он одлучи да из блатне колибе извуче Перину породицу и доведе их у своју собу, у стан својих родитеља, све док не нађе неку установу где их може сместити. Где год су тражили помоћ, наишли су на *границе*: хладна лица службеника отуђених од суштине свога посла. Презир и небрига. *Границе*. Зидови. И крешчендо на крају пута: неко из зграде пријави присуство опасних сиромаша, полиција долази, опсадно стање завршава избацивањем на улицу, а младић, поражен, одлази у ноћ.

Има ли граница преко којих се може прећи - питање се намеће иако није експлицитно постављено.

У покушају преласка с оне стране границе, чини се да је људски контакт пре остварен између Пера и младог човека, него између оца и сина. Пера није наметљив, али је проницљив, разуме младића, његову стваралачку муку и поставља му суштинска питања: „Ако ти је потребан човек од крви и меса, зашто га онда учиш да буде од папира, од тинте и вештине непознатих цртача, зашто га учиш да буде нежив као Тарзан и...“ (стр 157).

Пери су познате све оне установе кроз које су заједно прошли, познаје нека лица и њега познају тамо. Нема помоћи, зна он и то опрезно саопштава. Млади идеалиста га не чује, мора сам да доживи и увери се.

Поред младог писца, Пера је једини човек од крви и меса, „*прошао је сито и решето*“, све му је јасно, друштво, људи, и овај младић који хоће да пише роман, и она његова сестра принуђена на проституцију... Све је то живот кога се он не одриче, свет у ком треба живети, а *свако може преживети*, ако тако одлучи (тачније: ако за то има снаге).

У поређењу са оцем, лишен сваког егоизма: Пера нема шта да брани, можда чак ни свој голи живот Слободан човек. Отац, на пример, брани свој стан за који се „*целог живота мучио*“. Ко је Пери крив што се није снашао, као он? „*А ти си се снашао?! То сналажење је пљачкање под заштитом закона.*“ (стр. 247)

На крају, морам да констатујем једну просту чињеницу: није нимало једноставно написати зашто ти се неки роман свиђа и због чега је важан. То се, најзад, ипак, мора препустити онима који ће га убудуће читати.

Њујорк, децембра 2016.